

DĚDICKÉ PRÁVO

JANA VOLKOVÁ

Masarykova univerzita; Právnická fakulta

Abstract in original language

Základním tématem příspěvku je srovnání českého a slovenského dědického práva. Jeho součástí bude shrnutí vývoje dědického práva v obou zemích, vzájemné odlišnosti. Příspěvek se nebude dědickým právem zabývat obecně, ale s důrazem na rodinně právní aspekty. Především vymezí majetkové následky po smrti rodinného příslušníka a upozorní na rozdíly v české a slovenské právní úpravě.

Key words in original language

Dědictví, rodinné právo, Slovensko, Česká republika

Abstract

The primary focus of my contribution is a comparison of the Czech and Slovak inheritance right. I will summarize the development of inheritance right in both countries and will point out individual differences. I shall not focus on inheritance right in general but will emphasize the aspects related to family law. The aspects of ownership and property after death of a next of kin will be pointed out and the differences between Czech and Slovak legislation will be mentioned.

Key words

Inheritance law, family law, Slovak republic, Czech republic

České rodinné právo je na rozdíl od některých jiných evropských úprav upraveno v samostatném zákoně o rodině. To však neznamená, že jej není nutné posuzovat v souladu s jinými právními odvětvími. Jak vývoj českého rodinného práva již ukázal, změna zákona o rodině bez zohlednění občanského práva a naopak může přinášet mnoho problémů. Vždy je nutné změny posuzovat v širších souvislostech, uvědomit si vzájemnou propojenost různých zákonů. Na příklad dědické právo, upravené v občanském zákoníku, a rodinné právo, regulující vztahy mezi rodinnými příslušníky, se zcela zásadně propojují v okamžiku umrtí rodinného příslušníka.

Cílem mého příspěvku je poukázat na vzájemnou propojenost rodinného a občanského práva v otázkách dědění a ukázat, jak se rodinné a dědické právo vzájemně ovlivňují. Upozorním na změny a rozdílné nazírání na určité instituty rodinného a dědického práva v zákonech České a Slovenské republiky od roku 1949 do současnosti. Obě země měly společné právní prameny do roku 1993. Vzhledem ke společné tradici a historii nacházíme v právní úpravě sice rozdíly, ale základní zásady jsou totožné.

Prvním společným zákonem týkajícím se rodinného práva byl zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Následoval zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. K vyznaným změnám v rodinněprávní úpravě došlo zákonem č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině. V České republice zákon č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen „zákon o rodině“), ještě stále platí, na Slovensku jej nahradil zákon č. 36/2005 Z. z., o rodině a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V posledních 15 letech přinesl největší novelizaci českého rodinného práva zákon č. 91/1998 Sb.

1. MANŽELSKÉ MAJETKOVÉ PRÁVO

1.1 VÝVOJ MAJETKOVÉHO SPOLEČENSTVÍ MANŽELŮ A VLIV NA DĚDĚNÍ

V zákoně č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (dále jen "ZPR"), byly upraveny majetkové poměry mezi manžely v § 22 a násl. ZPR. Jmění, které nabyt kterýkoli z manželů v době trvání manželství - kromě majetku nabytého dědictvím nebo darem, a všeho, co sloužilo k jeho osobním potřebám nebo výkonu jeho povolání, tvořilo jeho získaný majetek. Získané majetky obou manželů byly společným majetkem (tedy zákonným společenstvím majetkovým). Soud mohl ze závažných důvodů zákonné společenství majetkové zrušit. V případě, že zákonné majetkové společenství zaniklo, platila pro jeho dělení úprava podílového spoluvlastnictví s tím, že oba podíly si byly rovny.

Zákonné společenství majetkové bylo možné modifikovat. V ustanovení § 29 ZPR bylo uvedeno: *Manželé si mohou dohodnout, že rozsah jmění jim společného bude jiný, než jaký je při zákonném společenství majetkovém. Také správu společného jmění mohou smlouvou upravit jinak, než stanoví zákon. Stejně mohou zákonné společenství majetkové vyhradit až ke dni zániku manželství.* Smluvní odchýlení od zákonné úpravy společného majetku bylo možné. Pro jeho platnost ujednání bylo nutné dodržet formu soudního zápisu.

Dědění ze zákona mezi manžely bylo upraveno v § 526 a násl. zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku (dále jen „občanský zákoník z roku 1950). Pozůstalý manžel dědil rovným dílem se zůstavitelovými dětmi. Pokud děti neměli, stal se pozůstalý manžel součástí druhé dědické skupiny, ve které dědil vždy nejméně polovinu majetku vedle zůstavitelových rodičů a osob, které se zůstavitelem žily nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti jako členové rodiny a které z tohoto důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na zůstavitele. Pozůstalý manžel, který žil se zůstavitelem v době jeho smrti ve společné domácnosti, dědil vedle svého podílu nedoplatky zůstavitelovy odměny za práci a opětuujících se důchodů až do výše jednoměsíčního příjmu, jakož i zůstavitelovo obvyklé domácí zařízení.

V občanském zákoníku z roku 1950 bylo v § 534 a násl. upraveno také dědění ze závěti. V komentáři k občanskému zákoníku z roku 1957 je

uvedeno: *Závěť jest silnější titul dědického práva, i když občanský zákoník preferuje dědění ze zákona. Vedle zákonné posloupnosti zná tedy zákon jen ještě jediný titul dědického práva - závěť, a to , a to individuální¹.*

Občanský zákoník z roku 1950 pamatoval na určité skupiny dědiců, které by měly dědit vždy. Ustanovení § 551 stanovilo, že závěť je neplatná v případě, pokud zůstavitel nezanechal svým potomkům v závěti tolik, kolik činí cena celého jejich zákonného podílu, anebo pokud nezůstavil jiným svým potomkům nebo tomu z rodičů anebo ze starých rodičů, který je v době zůstavitelova úmrtí v nouzi a už práce neschopný, tolik, kolik činí cena tří čtvrtin podílu, který by jim náležel podle ustanovení o dědění ze zákona. Jak vyplývá z komentáře z roku 1957: *Zákon dbá toho, aby zůstavitel nemohl svou individuální vůlí zmařit základní zásady dědění ze zákona, vyjadřující vůli celku a záležitosti v tom, že dědické právo ve své nové funkci slouží především k posílení svazků rodinných. Provedením této zásady je pak ustanovení § 551 obč. zák., vybírající z okruhu zákonných dědiců osoby nejbližší zůstaviteli a chránící dědické právo jejich i proti vůli zůstavitele. Nepatří však mezi neopominutelné dědice manžel zůstavitelův ani jiné příbuzné osoby, i kdyby jinak, v případě, že by tu nebyla závěť, dědily².*

Z výše uvedeného vyplývá, že bylo možné upravit zákonné společenství majetkové smlouvou. Bylo tedy možné, že manželé zákonné společenství majetkové zúžili např. pouze na obvyklé vybavení domácnosti. Pokud by ten z manželů, kterému dle smlouvy zůstala většina majetku, sepsal závěť zcela v neprospěch svého manžela, neexistovala zákonná obrana. Občanský zákoník z roku 1950 v § 551 pamatoval pouze na děti a na rodiče, o pozůstalém manželovi se nezmiňoval. Proto mohla dle této právní úpravy nastat situace, že by jeden z manželů po zániku manželství nezískal žádný majetek.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, majetkové vztahy mezi manžely neupravuje. Činí tak § 143 a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále jen „občanský zákoník“). Dle původní dikce zákona mezi manžely vznikalo bezpodílové spoluvlastnictví, jehož předmětem mohly být jen věci. Úprava majetkových vztahů mezi manžely byla kogentní, nebylo možné se jakýmkoli způsobem od zákonné úpravy odchýlit. Smluvní volnost, která existovala v předchozí právní úpravě, byla zcela potlačena.

Manžel při dědění ze zákona dle § 473 občanského zákoníku byl v první skupině spolu se zůstavitelovými dětmi. Každý z nich dědil stejným dílem.

---

¹ HOLUB, R. et al. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické.* Praha: Nakladatelství Orbis, 1957. s. 135.

² HOLUB, R. et al. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické.* Praha: Nakladatelství Orbis, 1957. s. 182.

V soudobých komentářích je uvedeno: *Ve skupinách jsou dědici označeni podle svého vztahu (příbuzenského, manželského nebo společenského) k zůstaviteli, přičemž se jednotlivé skupiny částečně překrývají. Tak např. zůstavitelův manžel je zařazen jednak do první skupiny, ve které dědí spolu s potomky zůstavitele, jednak do druhé skupiny, kde dědí s jinými osobami.*

Manžel zůstavitele dědí pouze v to případě, jestliže v době zůstavitelovy smrti manželství existovalo (skutečnost, že manželé spolu fakticky nežili, nemá v této souvislosti právní význam). Zemřel-li zůstavitel dříve, než nabyl právní moci rozsudek, kterým bylo jeho manželství rozvedeno, manžel dědí.³

Manželův podíl nebyl v první skupině určen, dědil stejný podíl jako zůstavitelovy děti. Pouze u úpravy druhé dědické skupiny dle § 474 odst. 2 občanského zákoníku je uvedeno, že manžel dědí nejméně jednu polovinu vedle dalších dědiců, kterými jsou zůstavitelovi rodiče a ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí, pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni na výživu.

Stejně jako v předchozí právní úpravě nepatří manžel mezi neopominutelné dědice, to znamená, že jej zůstavitel na základě závěti mohl z dědění zcela vyloučit. Vzhledem k tomu, že bezpodílové spoluvlastnictví manželů neumožňovalo jakoukoli odchylku, měl pozůstalý manžel nárok na majetek z tohoto institutu, proto se nemohlo stát, že by po smrti druhého z manželů nezískal majetek žádný.

Zákonem č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, došlo ke zcela zásadním změnám v manželském majetkovém právu. Ustanovení § 413 občanského zákoníku nově upravilo pojem bezpodílového spoluvlastnictví mezi manžely: *V bezpodílovém spoluvlastnictví manželů vše, co může být předmětem vlastnictví a co bylo nabyto některým z manželů za trvání manželství, s výjimkou věcí získaných dědictvím nebo darem, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě nebo výkonu povolání jen jednoho z manželů a věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka.*

Nově měli manželé možnost dohodou rozšířit nebo zúžit zákonem stanovený rozsah bezpodílového spoluvlastnictví, upravit způsob správy společného majetku, vyhradit vznik bezpodílového spoluvlastnictví ke dni zániku manželství. Manželé mohli využít své smluvní volnosti a od dříve kogentních ustanovení se odchýlit. Úprava dědického práva však na tuto změnu nijak nereagovala. Manželé nebyli zahrnuti mezi neopomenutelné dědice, nedošlo k zásahu do ustanovení týkajících se závěti.

---

³ ČEŠKA, Z., KABÁT, J., ONDŘEJ, J., ŠVESTKA, J. et al. *Občanský zákoník. Komentář, Díl II.* Praha: Panorama Praha, 1987. s. 681.

V České republice nedošlo ke změně do roku 1998. Až zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů, zcela nově upravil manželské majetkové právo. Bezpodílové jmění manželů bylo nahrazeno společným jměním manželů, jehož předmětem nebyly už jen věci, ale i další aktiva a pasiva, a v rámci kterého byly možné různé modifikace.

Institut společného jmění manželů je založen na zásadě, že věci, jež ho tvoří, patří oběma spoluvlastníkům bez určení jejich podílů; to znamená, že každý z nich je vlastníkem celé věci, přičemž jeho vlastnické právo je omezeno stejným vlastnickým právem druhého. Společné jmění manželů představuje zákonné řešení majetkového manželského společenství, jehož podstatou je společné užívání a hospodaření s proměnlivou majetkovou masou. Z tohoto základního předpokladu se pak odvíjí i řešení právních situací, k nimž mezi manžely dochází a které je založeno na jiných principech než podílové spoluvlastnictví. U společného jmění mají oba manželé stejné postavení jako vlastníci, v důsledku čehož nepřipadá mezi manžely převod majetku, jenž se nachází ve společném jmění, do úvahy⁴.

Manželé od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. mohli smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu rozšířit nebo zúžit stanovený rozsah společného jmění manželů, změnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, ale i majetku a závazků, které již tvoří jejich společné jmění. Dále bylo možné smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu vyhradit zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství, pokud se nejednalo o věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

Nově tento zákon upravil uzavření předmanželské smlouvy. Jak je uvedeno v § 143a odst. 3 občanského zákoníku: *Muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství, mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu upravit své budoucí majetkové vztahy v manželství obdobně.*

Ani na tyto změny nereagovala právní úprava týkající se dědění. Přes veškeré možnosti zúžení společného jmění manželů, nebyla ochrana pozůstalého manžela pro tyto případy zahrnuta do dědického práva. Je vždy otázkou, zda je vůbec vhodné do dědického práva zasahovat. Veškeré modifikace majetkového práva vyplývají z principu smluvní svobody, manželé měli možnost se rozhodnout, že nechtějí postupovat jinak než je v zákoně uvedeno. Nyní ale nelze vyloučit, že právní úprava bude zneužita v neprospěch jednoho z manželů.

---

⁴ KRÁLÍK, M. *Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 56.

Ve Slovenské republice stále existuje institut bezpodílového spoluvlastnictví s možnými modifikacemi. Mohou rozsah spoluvlastnictví dohodou rozšířit nebo zúžit.

1.2 TESTOVACÍ VOLNOST MANŽELŮ

Od roku 1949 nebylo možné upravit poměry po smrti manželů upravit společnou závěti nebo smlouvou. Dobové komentáře uvádějí, že *občanský zákoník na jedné straně odstranil právní instituty, popřípadě se vyhnul právním institutům, které byly známy dřívějším úpravám dědického práva a jimiž byla kromě jiného omezena pořizovací volnost občana. Tak tomu bylo např. u tzv. dědických smluv, vzájemných testamentů, které nemohly být jednostranně zrušeny nebo odvolány*⁵.

Dědické právo v České ani Slovenské republice ani v dnešní době uzavření společné závěti neumožňuje, resp. sankcionuje absolutní neplatností.

2. RODIČE A DĚTI

2.1 ZÁKONNÉ PODÍLY

České ani slovenské právo nečiní žádné rozdíly mezi manželskými a nemanželskými dětmi. Všechny zákony upravující majetkové vztahy mluví o dětech nebo potomcích, dále je nespecifikují.

Jak uváděla literatura, *podle platné právní úpravy se neprojeví rozdíl mezi sourozenci plnorodými (se zůstavitelem mají společné rodiče) a polorodými (se zůstavitelem mají společného jen jednoho z rodičů), jak tomu bylo ještě před 1. 4. 1964, kdy nabyl účinnosti občanský zákoník č. 40/1964 Sb. Tehdy totiž patřili sourozenci mezi dědice druhé skupiny a nastupovali na místo uvolněné po některém ze zůstavitelových rodičů. Z toho pak plynulo, že se sourozenec, který měl se zůstavitelem jak společného otce, tak společnou matku, podílel na uvolněných podílech obou. Naproti tomu polorodý sourozenec, který měl se zůstavitelem společného např. pouze otce, vstupoval do jeho podílu, ale neměl účast na dědictví při přechodu uvolněného podílu, který by jinak připadl zůstavitelově matce. Zařazením sourozenců do třetí dědické skupiny se tento rozdíl mez plnorodými a polorodými sourozenci z hlediska dědického nástupnictví stírá*⁶.

Rozdíly již existují při rozlišování zletilých a nezletilých potomků. Občanský zákoník z roku 1950 považoval závěť za neplatnou v případě, že

---

⁵ ČEŠKA, Z., KABÁT, J., ONDŘEJ, J., ŠVESTKA, J. et al. *Občanský zákoník. Komentář, Díl II.* Praha: Panorama Praha, 1987. s. 691.

⁶ MIKEŠ, J. *Dědické právo (právní poradce pro každého).* Praha: Informatorium, 1993. s. 45.

zůstavitel nezanechal svým nezletilým potomkům tolik, kolik činí cena celého jejich zákonného podílu. Jiným potomkům měl zůstavitel povinnost zanechat nejméně tři čtvrtiny podílu, který by jim náležel podle ustanovení o dědění ze zákona.

Stejným způsobem byly zajištěni neopominutelní dědicové i v zákoně č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku. Nezletilí potomci měli nárok na celý dědický podíl ze zákona, zletilí na tři čtvrtiny. Závěť by v tomto případě byla relativně neplatná, dědicové, kteří byli opomenuti, museli svá práva uplatnit. Právo na povinný díl nenáležel potomkům druhého stupně, jestliže jejich bezprostřední předek, tj. otec či matka, vůči zůstaviteli syn či dcera, neuplatnili právo na povinný díl, a tedy projevíli souhlas s dědickým nástupnictvím podle závěti v celém rozsahu.

Od 1. 1. 1992 jak v České republice, tak na Slovensku, již zletilí potomci nemají nárok na tři čtvrtiny svého zákonného podílu, ale pouze na jednu polovinu. U nezletilých potomků ke změně nedošlo.

2.2 VYDĚDĚNÍ

Možnost vyloučit z dědění toho, kdo by jinak dědil, i kdyby na něj v závěti nebylo pamatováno, připouštěl jak občanský zákoník z roku 1950, tak obecný zákoník občanský z r. 1811, stejně jako právo platné do konce roku 1950 na Slovensku.

Po dobu téměř dvaceti let neměli možnost rodiče jakýmkoli způsobem vyloučit své potomky z dědění, protože jim jako neopominutelným dědicům zaručoval zákon vysokou ochranu, kterou nebylo možné prolomit ani prostřednictvím závěti.

Institut vydědění se stal znovu součástí československého práva zákonem č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy. Nově se stal součástí občanského zákoníku § 469a: *Zůstavitel může vydědit potomka, protože v rozporu s pravidly socialistického soužití neposkytl zůstavitelovi potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech. O náležitostech listiny o vydědění a o jejím zrušení platí obdobně ustanovení § 476 a 480; v listině však musí být uveden důvod vydědění. V žádném dalším ustanovení není vydědění upraveno. Komentář z roku 1987 uvádí, že *dojde-li k vydědění např. zletilého syna zůstavitele, nastupují na jeho místo jeho případní potomci, ale jen v rozsahu povinného podílu příslušejícího mu podle §479 oz⁷*. Pojetí bylo proto odlišné od dnešní právní úpravy jak v České republice, tak na*

---

⁷ ČEŠKA, Z., KABÁT, J., ONDŘEJ, J., ŠVESTKA, J. et al. *Občanský zákoník. Komentář, Díl II.* Praha: Panorama Praha, 1987. s. 666.

Slovensku, kdy dle § 469a odst. 2 občanského zákoníku může zůstavitel vztáhnout vydědění i na potomky osoby vyděděné.

3. REGISTROVANÍ PARTNEŘI

Registrované partnerství je upraveno pouze v České republice, a to v zákoně č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „zákon o registrovaném partnerství“). V souladu s tímto zákonem došlo i k významným změnám v občanském zákoníku. Nově je partner ve smyslu zákona o registrovaném partnerství uveden v první dědické skupině při dědění ze zákona. Nemá-li zůstavitel potomky, dědí dle § 474 občanského zákoníku ve druhé skupině manžel nebo partner, zůstavitelovi rodiče a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Partner je tedy v rámci dědických skupin uveden na stejné pozici jako manžel.

4. ZÁVĚR

Jak vyplývá z výše uvedeného, rodinné a dědické právo je velmi úzce propojeno. Dědické právo sice řeší především majetkové otázky po smrti rodinného příslušníka, ale významně se dotýká i rodinných vztahů. Ne vždy při legislativní změně jednoho předpisu došlo k novelizaci druhého, což mohlo některé z pozůstalých značně poškodit.

České a slovenská právní úprava je velmi podobná, což vyplývá především ze společných pramenů práva po dobu padesáti let. V českém právu na rozdíl od Slovenska byly ale nově upraveny instituty, např. registrované partnerství, rozvod dohodou, atd. Je tedy otázkou, zda se právní úpravy budou rozcházet nebo sblížovat.

Literature:

- KRÁLÍK, M. Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku. Praha: C. H. Beck, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7400-040-9.
- MIKEŠ, J. Dědictví a právo (právní poradce pro každého). Praha: Informatorium, 1993. 166 s. ISBN 80-85427-10-9.
- ČEŠKA, Z., KABÁT, J., ONDŘEJ, J., ŠVESTKA, J. et al. Občanský zákoník. Komentář. Díl II.: Praha: Panorama Praha, 1987.
- HOLUB, R. et al. Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické. Praha: Orbis, 1957. 381 s.

Contact – email

76215@mail.muni.cz